

III. DIN ISTORIA MENTALITĂȚILOR BUCUREȘTENE

NUME DE STRĂZI ȘI PIETE DIN BUCUREȘTII DE PÂNĂ AZI

Prof. univ. dr. Alexandru Barnea

Într-un interviu din iunie 2001¹ în *Dilema*, dl. Neagu Djuvara, distins diplomat de carieră și om de cultură încântător, vorbea despre românul de mai ieri și până astăzi. Evocând mentalități și carențe știute de educație, domnia sa distingea un anume specific dincolo de „balcanismul” despre care s-a tot vorbit și scris. În care sens, îi comunica autoarei reportajului: „Singurul oraș din Balcani mai sărăcăcios ca Bucureștiul e Tirana, dar barem el a păstrat un caracter istoric, are cartiere întregi cu case vechi, acoperite cu țigle, minarete, te regăsești în ceva care vorbește de trecutul țării. Pe când noi, românii, dărâmăm, generații după generații, trecutul. Capitala noastră, care este atestată istoric pentru prima dată în 1459, deci are 542 de ani, nu are nici un monument civil mai vechi de 120–130 de ani. Dacă n-ar fi fost prințesa Bibescu, născută Lahovary, care, din ambiție și fiindcă îi plăcea frumosul, a construit palatul Mogoșoaia, nu ar exista în raza Bucureștilor nici un monument civil anterior sfârșitului veacului al XIX-lea. Nu numai Ceaușescu a dărâmat Bucureștiul, noi toți am dărâmat, din generație în generație. E ceva dramatic și bolnăvicios”.

Chiar dacă nu îi dau dreptate întru totul², dl. Djuvara se apropie cel mai mult de ceea ce am tot scris și vorbit dar nu și publicat referitor la asemenea mentalitate și atitudine a locuitorilor față de propriul oraș. De cele mai multe ori, prin reprezentanții lui și fără ca reacțiile populației să existe, iar dacă există cumva, fără să aibă efect.

Pentru domeniul enunțat în titlu, cercetarea și observațiile subsemnatului au început de la experiența mai veche de bucureștean născut și crescut în Capitală, dar și de la o surpriză relativ recentă față de data recompunerii textului de față³.

S-a întâmplat fără dată exactă și fără o adresă oficială (!), în timpul primului mandat de decan al subsemnatului (martie 1996 – martie 2000). Sau poate se întâmplase deja, dar abia atunci am aflat. Ce anume? Aici suntem deja în romanul kafkian sau într-o nuvelă fantastică a lui Eliade. Adresa Facultății de Istorie pe care fusesem ales să o conduc se mutase peste noapte de pe bd. Carol I, 13, fost Republicii 13, pe bd. Regina Elisabeta 4–12. Corespondență, inclusiv cărți returnate, identitate bancară pierdută ș. a.,

¹ *Dilema*, an IX, nr. 432, 8–14.06.2001, p. 20.

² Afirmția este relativ valabilă și doar în cazul unor capitale de state actuale și nu pentru toate orașele din regiune. Apoi, nu putem uita că cele mai ample distrugerii s-au făcut în București în ultimul sfert de veac de regim comunist.

³ Articolul de față este reluarea și refacerea unui proiect ceva mai vechi (1999) care, într-o altă formă a fost rătăcit în redacția altei reviste decât cea de față. Mă grăbeam să semnez atunci anomalia schimbării adresei Facultății de istorie a Universității din București fără ca aceasta să fi fost consultată (!). Semnalarea o făcăm atât ca istoric cât și ca decan al Facultății în cauză.

vechea adresă aflându-se într-un loc viran. Am anunțat personal oficiul poștal corespunzător pentru înțelegere și sprijin. Efectul a fost benefic în măsura posibilităților. Închei aici acest *argument*, restul detaliilor fiind notate în textul care urmează.

* * *

Încercând să reintre în altă lume, adică în una mai bună, Capitala României, așa rănită și suferindă cum e, s-a schimbat mult între 1990 și 2000. Dacă încercăm să căutăm o medie, imaginea pozitivă primează în fața alternativei opuse, chiar dacă disfuncții administrative, ecologice, sociale și diverse sunt încă numeroase și pot ajunge până la un subcomportament contagios. În această ultimă noțiune intenționat compusă este de văzut o mulțime interminabilă de fapte, atitudini și practici întâlnite pas cu pas și generate în numele unei democrații prost înțelese și din cauza unui încă prea scăzut și needucaț simț civic.

Dacă atrag acum atenția asupra unor asemenea realități este pentru că, uneori, mă simt (și eu), cu toate aprecierile de mai sus, alungat parcă din această cetate unde m-am născut. Faptul – este chiar un fapt – nu se datorează doar subcomportamentului amintit cu adaosul abia formulat.

Așadar, până în decembrie 1989, eram obligați (relativ, pentru că mulți s-au complăcut în această situație) să suportăm între altele, distrugerii de biserici, de cartiere vechi și normale, de străzi și piețe cu nume noi și fără vreo legătură cu realitatea istorică a orașului, aducând pe această cale afișată public în actualitatea stradală considerată probabil perenă, criminali și/sau trădători, eroi falși, de import sau locali, noțiuni din „învățătura marxist-leninistă” ș. a. Astfel, am trecut prin „Piața Stalin”, unde statuia uriașă a generalissimului omonim supraveghea defilările de „1 Mai”, „23 August” și „7 Noiembrie”, mai apoi și în continuare pe bd. „1 Mai”, „6 Martie”, „Gheorghe Gheorghiu-Dej”, obligatoriu „Republicii”, „Ana Ipătescu”, „Ilie Pintilie” ș. a. (încercați să reconstituiți din ce nume anterioare!), apoi „Piața Scânteii”, „Parcul Libertății” ș. a. Nu mai amintesc aici lista lungă de străzi pedepsite printr-o *damnatio memoriae sui generis* ca de pildă str. „M. Eminescu” din... „Romană”, exemplul de culme a perfidiei dirigitorilor comuniști, într-un lung răstimp când se susținea rolul preponderent al slavilor în formarea poporului român, și tot așa „Rozelor” din „Washington”, „30 Decembrie 1947” din „Regală”, „13 Decembrie 1918” din „I. Câmpineanu”, „Taras Sevcenko” din „Pallade” (!) ș. a., iar ceva mai târziu „Galați” din „Vasile Lascăr” a căruia statuie a rămas printr-o șansă a poziției discrete, spre deosebire de cele ale lui Ferdinand, Carol, Take Ionescu, Brătieni ș.a.⁴ Până chiar mai de curând, piața unde se afla biserica „Sf. Elefterie” (nou), prin eliminarea atee a atributului de sfânt al acestuia, continua să se cheme „Piața Elefterie”. Astăzi există strada cu numele întreg, ansamblul pieței apărând pe planuri potrivit grupului statuar al eroilor sanitari sau cu numele Operei aflate la nord de catedrală, în extremitatea opusă a pieței. Aici este însă un loc de istorie ceva mai recentă a Bucureștilor, unde clădirea nouă a Operei, inaugurată în 1953, dă dreptul, prin prestigiul cultural de care se bucură, la utilizarea numelui ei pentru întreg acest ansamblu urban.

Fără a mai evoca acum, din perioada regimului așa-zis „socialist”, croirea cartierelor noi de blocuri de locuințe aflate chiar inițial la limita inferioară a confortului și, prin distrugerii deliberate, apariția unui „centru civic” nou, este doar de revăzut seria,

⁴ Treccrea de la „Vasile Lascăr” la „Galați” a făcut parte dintr-un al doilea val de schimbări dictat de regimul comunist în ideea combaterii „cultului personalității”. Se înlocuiau de fapt, cu nume neutre, numele unor foști conducători comuniști, iar Vasile Lascăr a căzut victimă acestei serii.

acum hilară, a numelor de bulevarde și străzi. Dacă vom lua un ghid al Capitalei din ultimii ani ai deceniului al nouălea al sec. XX, numai citind numele străzilor „noi” putem reintra în delirul epocii „de aur”. De reperat, de pildă, „Calea Victoriei Socialismului”, pe atunci numită în șoaptă „Calea Victoriei Socialismului împotriva noastră”. Astăzi se cheamă, în primul segment de la palatul lui Ceaușescu, Palatul Parlamentului, până la fosta piață a „Națiunii”, schimbată tot de comuniști în „Unirii”, bd. „Unirii”, apoi „bd. Decebal” (!). La acest capitol sunt nevoit să mă întreb ce așa mai fi făcut în locul edililor cu aceste denumiri. Poate, doar, așa fi implicat mai puțin istoria națională într-un atât de compromis (și compromițător) sistem urban monstruos și dictat. Aici, democrația locală n-a funcționat ca o democrație ci, în realitate, cam ca și mai sus!

Din păcate însă, o mentalitate asemănătoare a guvernat încercările de eliminare a amprentei onomastice comuniste lăsate pe structura urbană mai veche. Cu foarte rare excepții, era de revenit la denumirile anterioare venirii la putere a comuniștilor sub protecție sovietică. Parțial, aceasta s-a și întâmplat. În etape, dar cu multe ezitări și inadvertențe.

Astfel, dacă plecăm de la Sf. Elefterie „nou” către centrul vechi după ce am traversat podul omonim peste Dâmbovița, vom intra pe bd. M. Kogălniceanu, care n-a purtat nici o dată acest nume, pentru că aici se încheia bd. Regina Elisabeta, după ce trecuse prin P-ța Kogălniceanu, unde se află și azi statuia marelui om politic român, operă a lui Oscar Han montată aici în 1936. La această dată, axa mai nouă E-V perpendiculară pe Calea Victoriei era deja un bulevard unitar cu nume regale și piețe cu monumente ale celorlalți creatori ai României moderne, arătând o concepție clară urbană și istorică. Dacă vârful temporal al memoriei și excepție era (și este) monumentul ecvestru al lui Mihai Viteazul din P-ța Universității, dealtfel cel mai vechi din serie (1876), celelalte au apărut abia pe la începutul sec. XX. Astfel, de la E la V, existau bulevardele: Ferdinand (croit din 1890), Carol I, Elisabeta și Carol al II-lea, până la palatul Cotroceni, cu piețele marcate de monumentele evocându-i pe: Pake Protopopescu. C. A. Rosetti, I. C. Brăileanu, apoi piața Universității cu I. Eliade Rădulescu, Mihai Viteazul, Cheorghe Lazăr și Spiru Haret și, în fine, M. Kogălniceanu înainte de a traversa de a traversa Dâmbovița la Sf. Elefterie Nou. Așadar, probabil din motive antiregaliste (stupide în cazul dat, prin ignorarea înseși opțiunii politice a lui M. Kogălniceanu), s-a decis fără să fim întrebați ca un segment din bd. Regina Elisabeta să-i fie cedat lui Kogălniceanu. Iar pentru că, astfel, reginei îi rămânea mai puțin din bulevard, numele ei a trecut și dincolo de Calea Victoriei, încălcând o regulă pe care nici administrația comunistă nu a încălcat-o: ea a schimbat nume, dar nu și repere și în consecință numerele la case (fie ele private, naționalizate sau instituții). Deci, în virtutea unor principii greu de înțeles, poate republicane, s-a ignorat faptul că – v. „Ghidul Bucureștilor” din 1938 datorat ilustrului istoric de arhitectură Grigore Ionescu – axa nord-sud reprezentată prin Calea Victoriei (cândva „Podul Mogoșoaiei”) determina obligatoriu numărătoarea de la centru spre periferie a străzilor est-vest încă de la formarea lor. Regula fiind, ca mai peste tot în lume, o reamintesc aici, cu numere fără soț pe stânga și cu soț pe dreapta. Așadar, „Regina Elisabeta” a fost împinsă spre E de Calea Victoriei în detrimentul lui „Carol I”, obligat să-și înceapă demersul stradal de la Piața Universității (fostă cândva Brătianu), spre răsărit. În acest caz, pentru niște rațiuni care au încercat a fi explicate ceva mai sus, s-a mutat axa N-S a capitalei din calea Victoriei în bd. N. Bălcescu-I. C. Brătianu, axă ceva mai nouă și de la început adaptată sistemului urban premergător. Nu cunosc reacția altor instituții, inclusiv a primăriei Capitalei, situate pe „calea regală” amintită, la schimbarea adresei lor, ca să nu mai vorbim de locatarii pe care nimeni nu i-a întrebat dacă

sunt de acord să-și schimbe adresa în actul de identitate și (sau) pe cea dintr-o bancă sau alta, dacă aveau asemenea documente. În ceea ce mă privește, ca decan ales la 1.03. 1996 al Facultății de Istorie din Universitatea București, m-am aflat dintr-o dată, fără să fiu și să fim întrebați, la o altă adresă: bd. Regina Elisabeta 4–12, în loc de bd. Carol I, 13, număr la care această parte a Universității din București s-a aflat de la construirea ei mai mult decât seculară (distrusă, această aripă din care a rămas Rectoratul, mai nou Facultatea de Chimie, în ultimul bombardament bucureștean din al doilea război mondial și reclădită în 1970–1971).

Nu s-a întrebat nimeni cine va putea plăti pentru două facultăți din Universitatea București și așa aflată în situații jenante financiar, corespondența cu sute de adrese din țară și străinătate, pentru a se face recunoscute la noua adresă. Cine poate plăti cărți și reviste care n-au mai ajuns la biblioteci, profesori și studenți?

Încă un exemplu asemănător și cu substrat și motivație probabil analoge: strada I. Câmpineanu a fost în timpul „democrației populare”, „13 decembrie”, iar „Regală”, (o găsim și într-o baladă vestită a lui Topârceanu), cum altfel decât în „30 Decembrie 1947”. Cea din urmă, probabil ca să nu mai fie tot „Regală”, a devenit acum Câmpineanu împreună cu moștenitoarea de drept, dar pornind de la Bălcescu! Dacă nu mă înșel, aceste două situații (Carol I și Regală) sunt singurele abateri de la regula începerii numărării străzilor perpendiculare din calea Victoriei spre dreapta și stânga. Adică de la centru spre periferie.

Nu pot încheia această serie de ne-reveniri mai greu de explicat, fără a mai adăuga două exemple de ignorare (?) a istoriei Capitalei și a unor semnificații pe care populația ei le are în memorie și le-a transmis până azi din generație în generație. S-ar părea însă că deciziile au fost luate tocmai împotriva memoriei. Astfel, în cazul bd. Filantropia, devenit „1 Mai” împreună cu piața omonimă, se repetă parcă schema „Eminescu” versus „Romană”: din anii '90, strada se cheamă I. Mihalache, dar piața a rămas „1 Mai” (!) și, totodată, pe hărțile care circulă în anii 2000–2001, apare o altă stradă I. Mihalache în Drumul Taberei. Și când ne gândim (dar n-o facem) că Filantropia înseamnă „jubire de oameni”!

Ultimul exemplu: pentru că locuiesc în zona mai jos numită, aud frecvent fraze ca aceasta: „Mă duc până-n Barieră să iau ziare” ș. a. asemenea. Este intersecția dintre șos. Mihai Bravu și Calea Călărășilor, numită până în primii ani după război „Bariera Vergului”, ca fost punct de intrare și control în și din orașul vechi. Numele a mai rămas doar pe „Ateneul” antebelic aflat pe colțul de nord-est al pieței. Aceasta a devenit în socialism „Piața Muncii”, iar calea către E bd. Muncii. Acum, ne aflăm în „Piața Hurmuzaki” (foarte frumos, dar fără vreo legătură cu istoria locului), iar dedesubt, la Metrou, în... „Piața Muncii”. De aici, deasupra, începe spre răsărit bd. Basarabia (fost „Muncii”) care se intersectează cu... bd. Chișinău, și care de fapt duce spre Călărăși și Dobrogea. Șoseaua Vergului reapare abia la ieșirea din oraș.

P. S. Printre multe alte surse de istorie orală care circulau în București în anii dictaturii comuniste (publicarea, o spun pentru tinerii care poate nu știu, era interzisă), reproduc aici o epigramă a lui Păstorel Teodoreanu. Mi-a spus-o un unchi, în șoaptă, pe la începutul anilor '60, recomandându-mi să o păstrez pentru mine. Am constatat mai târziu că era o variantă a originalului (relativ recent publicat pentru prima oară): „Măi Ilie Pintilie, om sărman și fără carte / n-ai visat tu niciodată să-l dai jos pe Bonaparte. / Dar de-o fi cândva, vreodată, strada alt nume să poarte, / Ori Napoleon Pintilie, ori Ilie Bonaparte”. Astăzi se numește Iancu de Hunedoara.

Iunie 2001

SUMMARY

Names of Streets and Squares of Bucharest Till the Present Day

The author considers the wirl of changes in street naming, in Bucharest, criticizing various mistakes and refering to traditions and the general practice in the domain.

Bibliografie selectivă

Grigore Ionescu, *București, ghid istoric și artistic*, București, 1938.

Dana Harhoiu, *București, un oraș între Orient și Occident*, București, 1997, unde și bibliografia esențială până la acca dată.

Monica Mărgineanu-Cârstoiu, *Romantismul în arhitectură*, București, 1990.